

ODOSTRAŽNI RJEČNIK

1. Uvod

Ovisno o razredbenome kriteriju rječnici se dijele na različite načine.³⁵³ Primjer osnovne podjele rječnika nalazi se u 1. tablici.

1. tablica: Kriteriji podjele rječnika

kriterij	podjela		
obuhvaćeni leksik	opći	posebni	
broj jezika	jednojezični	dvojezični	višejezični
odnos prema korpusu	napametni (ne temelje se na korpusu)	korpusno utemeljeni	korpusom vođeni
razdoblje koje obuhvaćaju	suvremeni	povijesni	
raspored rječničkih članaka	sustavni	abecedni	čestotni

Za ovu je temu posebno važna podjela prema obuhvaćenome leksiku i podjela prema rasporedu rječničkih članaka. Građa je u rječniku raspoređena u rječničke ili leksikografske članke. S obzirom na raspored rječničkih članaka rječnici se dijele na abecedne, sustavne i čestotne. U abecednim se rječnicima natuknice nižu abecednim redom. Postoje rječnici u kojima su riječi raspoređene tako da su abecedirane od kraja, a ne od početka riječi. Takvi se rječnici nazivaju odostražnim ili inverznim rječnicima (engleski *reverse dictionary*, njemački *rückläufiges Wörterbuch*, francuski *dictionnaire inverse*, ruski *обратный словарь*).

S obzirom na riječi koje obuhvaćaju odostražni rječnici mogu biti opći i posebni. Opći odostražni rječnici obuhvaćaju opći leksički fond pojedinoga jezika, poput općih jednojezičnih rječnika, ali građu donose abecedirano od kraja riječi. Opći odostražni rječnik Josipa Matešića *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen* (1965. – 1967.) dostupan je na stranicama Sveučilišta u Innsbrucku na adresi uibk.ac.at/slawistik/institut/matesic.html.

³⁵³ Uvodni dio ovoga rada djelomično se oslanja na rad Lewis i Mihaljević 2018.

Posebni odostražni rječnici donose građu jednoga područja ili nekoliko njih. Božidar Finka i Antun Šojat u radu *Govor otoka Žirja* iz 1968. izradili su specijalni odostražni rječnik koji je obuhvatio specifične mjesne riječi (zemljoradnja, stočarstvo, ribarstvo, domaćinstvo, društveni i duhovni život itd.) i onomastički fond (toponimiju i antroponimiju) otoka Žirja. Taj je rječnik dostupan na adresi <https://hrcak.srce.hr/68849>. Martina Grčević objavila je 2008. *Imena hrvatskih naselja: abecedni i odostražni rječnik*, koji je dostupan na adresi bib.irb.hr/datoteka/388851.Imena_hrv_naselja_2008_crosbi.pdf. Taj odostražni rječnik donosi sva imena suvremenih naselja RH iz popisa Državnoga zavoda za statistiku.

2. Odostražni rječnici izrađeni u Institutu za hrvatski jezik

Na stranici projekta *Muško i žensko u hrvatskome jeziku* (ihjj.hr/projekt/musko-i-zensko-u-hrvatskome-jeziku/72/) nalazi se demoinačica općega odostražnog rječnika izrađena na temelju *Školskoga rječnika hrvatskoga jezika* (2012.) i demoinačica posebnoga odostražnog rječnika mocijskih parnjaka izrađena na temelju popisa mocijskih parnjaka koji su sastavili suradnici na projektu *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*.

Odostražni rječnik

pronadi

Pronađen broj riječi: 112.

bacačičin	najavljivačičin	razaračičin
beračičin	napadačičin	razbijačičin
biračičin	navijačičin	razigravačičin
boksačičin	neplivačičin	sastavljačičin
brijačičin	nepušačičin	sijačičin
crtačičin	nečitačičin	skakačičin
dizačičin	nosačičin	skrivačičin
djevojčičin	objiačičin	skupljačičin
dobavljačičin	ocjenjivačičin	spavačičin

1. slika: Opći odostražni rječnik

Odostražni rječnik ♂ / ♀ parova

Pronađen broj riječi: 1888.

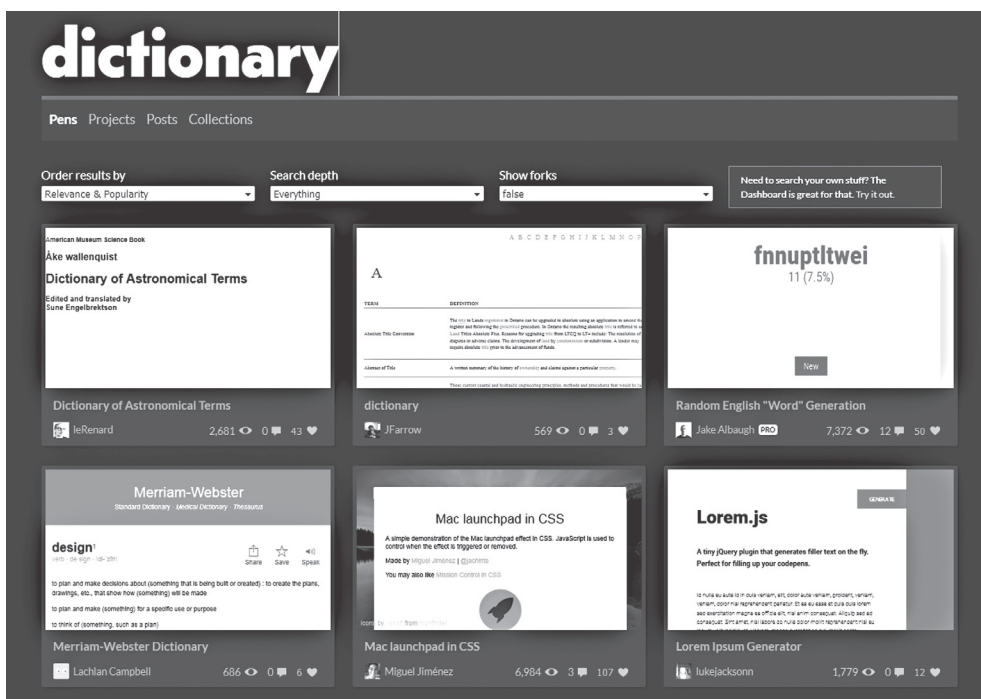
administrativna direktori <u>ca</u>	nastavni <u>ca</u> za izvanškolsku glazbenu izobrazbu	rukovatelj <u>ica</u> strojevima za pakiranje i obilježavanje i sličnim strojevima
administrativna i komercijalna direktori <u>ca</u>	nastavni <u>ca</u> za izvanškolsku informatičku izobrazbu	rukovatelj <u>ica</u> strojevima za pletenje
administrativna pomoćni <u>ca</u> u ordinaciji	nastavni <u>ca</u> za izvanškolsku jezičnu izobrazbu	rukovatelj <u>ica</u> strojevima za pranje
administrativna službeni <u>ca</u>	nastavni <u>ca</u> za nadarenu djecu	rukovatelj <u>ica</u> strojevima za preradbu drva
administratori <u>ca</u> baza podataka	nastavni <u>ca</u> za osobe s oštećenjem sluha	rukovatelj <u>ica</u> strojevima za preradbu mesa
administratori <u>ca</u> mreže	nastavni <u>ca</u> za osobe s oštećenjem vida	rukovatelj <u>ica</u> strojevima za preradbu mlijeka
administratori <u>ca</u> mrežnih stranica		
administratori <u>ca</u> podataka		

2. slika: Specijalni odostražni rječnik mocijskih parnjaka

Rječnici su izrađeni s pomoću HTML5 i jQuery tehnologije. Početni kod za izradu rječnika preuzet je sa stranice CodePen (codepen.io). Na toj su stranici dostupni različiti besplatni razvojni kodovi za mrežne stranice, pa nije potrebno napredno znanje programiranja kako bi se iz bilo kojega popisa riječi izradili rječnici jer je logika pretraživanja i prikaza riječi ugrađena u razvojnim kodovima. U razvojnome kodu zamijenjen je popis riječi te dizajn i funkcionalnosti sučelja. Razvojni kod na toj stranici u početku nije bio razvijen za odostražno pretraživanje, ali je poslije to izmijenjeno. Pretraživanje odostražnoga rječnika provodi se s pomoću regularnih izraza ili skraćeno regexa³⁵⁴, koji učitavaju riječi iz JSON datoteke³⁵⁵. Rječnici su responzivni, tj. mogu se pregledavati na svim računalnim uređajima te na različitim mrežnim preglednicima.

³⁵⁴ Regularni izrazi zadani su nizovi znakova čija se kombinacija može koristiti za pronalazak određenih dijelova teksta.

³⁵⁵ Datoteka JSON ili JavaScript Object Notation omogućuje organiziranu pohranu informacija u zgradama, a informacije se poslije mogu lako i brzo učitati na mrežnim stranicama. Datoteke JSON mogu se u nekim slučajevima upotrijebiti kao zamjena za XML datoteke.

3. slika: Razvojni kodovi za rječnike na stranici CodePen

Rječnici imaju minimalistički dizajn u kojemu se nalazi tražilica s pomoću koje se traže riječi. Kad se u tražilicu napiše nekoliko slova, dobiva se popis svih riječi iz početnoga popisa koje završavaju na ta slova. Odostražni rječnik izrađen je i za projekt *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje – JENA*³⁵⁶. Sva tri odostražna rječnika izradio je Josip Mihaljević.

³⁵⁶ <http://jena.jezik.hr/wp-content/odostrazni-jena/> (17. 11. 2020.). Više o odostražnome rječniku *Jene* vidi u radu Mihaljević 2023.

apozicijska rečenica

arabica

atributna rečenica

bespredikatna rečenica

besubjektna rečenica

bezveznička rečenica

bliskoznačnica

brajica

brojna imenica

leksička inačica frazema

leksička jedinica

leksičko-kvantitativna inačica frazema

mala surečenica

matrica domena

metaforička posljedica

mjesna rečenica

mocijska imenica

mocijska izvedenica

proširena rečenica

prvopotvrđenica

punoznačnica

rastavna rečenica

raščlanjena jednostavna rečenica

razgraničenje terminoloških jedinica

različnica

rečenica

rečenica podudaranja

4. slika: Odostražni rječnik *Jene*

3. Odostražni rječnik *Mrežnika*

Jedan od zadataka predviđenih projektnom prijavom projekta *Hrvatski mrežni rječnik – Mrežnik* bio je i izrada odostražnoga rječnika *Mrežnika*. Odostražni rječnik *Mrežnika* napravljen je na temelju razvojnoga koda koji je upotrijebljen za izradu odostražnoga rječnika³⁵⁷ za projekt *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*. Budući da je *Mrežnik* korpusno utemeljen rječnik, i odostražni je rječnik korpusno utemeljen.

Odostražni rječnik *Mrežnika*, čija je demoinačica dostupna na adresi <https://rjecnik.hr/mreznik/wp-content/odostrazni/>, omogućuje s pomoću tražilice pretraživanje natuknica u *Mrežniku* na temelju njihova završetka. Poveznica na demoinačicu odostražnoga rječnika može se pronaći unutar izbornika na podstranici projekta ihjj.hr/mreznik/page/mreznik-izvori/35/. Popis riječi izvezen je iz programa TshwaneLex (*TLex*), unutar kojega je sastavljen *Mrežnik*, kao .txt datoteka. Tu .txt datoteku učitava mrežna stranica rječnika i prebacuje je u HTML elemente, koji se mogu prikazati na mreži. Izvezene su riječi naglašene. Za prikaz naglasaka i duljina nije bilo potrebno koristiti se fontom ZRCola³⁵⁸, koji se često upotrebljava za dodavanje različitih naglasaka. Za prikaz znakova toga fonta potrebno je instalirati font na računalu na kojemu se ti znakovi prikazuju. Umjesto toga izvorni kodovi za sve naglaske i duljinu pronađeni su i kopirani s *Wikipedijinih* stranica³⁵⁹. Računalo slovo s naglaskom ili duljinom tumači drukčije nego slovo bez njih, npr. znak *a* nije isto što i *á* ili *ā* jer se ti znakovi drukčije računalno zapisuju. Unatoč tomu omogućeno je normalno pretraživanje rječnika, a korisnik može unijeti slova bez naglasaka kako

³⁵⁷ <https://rjecnik.hr/mreznik/wp-content/odostrazni/> (17. 11. 2020.)

³⁵⁸ <https://zrcola.zrc-sazu.si/en/install/> (17. 11. 2020.)

³⁵⁹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Diacritic> (17. 11. 2020.)

bi dobio rezultate koji sadržavaju ista slova, ali s naglaskom, što je posebno važno za utvrđivanje rime i naglasnoga tipa.

5. slika: Primjer pretraživanja rječnika po završetku *-ički*

U planu je da konačna inačica rječnika sadržava i poveznice na natuknice u rječniku.

4. Uporaba *Odostražnoga rječnika* u obradi *Mrežnika*

Odostražni rječnik *Mrežnika* posebno je bio koristan pri provođenju načela sustavnosti u *Mrežniku* i navođenju normativnih napomena. Prikazat ću to na nekoliko primjera:

1. Pridjevi izvedeni od imenica koje završavaju na *-ar*.

Pretraživanjem *Odostražnoga rječnika* s pomoću sufiksa *-arev* ili *-arov* dobiva se ovaj popis.

alkoholičārev	kūhārev	poštārev
antialkoholičārev	lijēričārev	riḃārev
automehāničārev	madiōničārev	slikārev
bāčvārev	matemātičārev	sōbārev
bubnjārev	mehāničārev	stanārev
cārev	mesārev	stōčārev
gimnāstičārev	mornārev	šūmārev
informatičārev	nōvinārev	veterinārev
kīpārev	pēkārev	vladārev
knjižničārev	planinārev	zidārev
kōnobārev	pōdstanārev	zubārev
kozmetičārev	političārev	

6. slika: Pridjevi koji u *Mrežniku* završavaju na *-arev*

<u>alkohòličáro<u>v</u></u>	<u>lijéričáro<u>v</u></u>	<u>říbáro<u>v</u></u>
<u>antialkohòličáro<u>v</u></u>	<u>mađiòničáro<u>v</u></u>	<u>slikáro<u>v</u></u>
<u>automehàničáro<u>v</u></u>	<u>matemàtičáro<u>v</u></u>	<u>sòbáro<u>v</u></u>
<u>báčváro<u>v</u></u>	<u>mehàničáro<u>v</u></u>	<u>stanáro<u>v</u></u>
<u>bubnjáro<u>v</u></u>	<u>mesáro<u>v</u></u>	<u>stòčáro<u>v</u></u>
<u>gimnàstičáro<u>v</u></u>	<u>mornáro<u>v</u></u>	<u>šumáro<u>v</u></u>
<u>informàtičáro<u>v</u></u>	<u>nòvináro<u>v</u></u>	<u>veterináro<u>v</u></u>
<u>kipáro<u>v</u></u>	<u>pèkáro<u>v</u></u>	<u>vladáro<u>v</u></u>
<u>knjižničáro<u>v</u></u>	<u>planináro<u>v</u></u>	<u>zidáro<u>v</u></u>
<u>kònobáro<u>v</u></u>	<u>pòdstanáro<u>v</u></u>	<u>zubáro<u>v</u></u>
<u>kozmetičáro<u>v</u></u>	<u>političáro<u>v</u></u>	
<u>kùháro<u>v</u></u>	<u>pòštáro<u>v</u></u>	

7. slika: Pridjevi koji u *Mrežniku* završavaju na -arov

Kod svakoga se od navedenih pridjeva u *Mrežniku* navodi normativna napomena, npr. uz natuknicu *poštarov* navodi se napomena prikazana u 1. primjeru.

1. primjer: Normativna napomena uz pridjev *poštarov*

pöštárov **poštarov** prid. (G pöštárova; ž. pöštárova, s. pöštárovo)

Poštarov je koji pripada poštaru.

Pri traženju najkraćeg poštarova obilaska gradskih ulica treba uzeti u obzir parametre kao što su duljina ulica ili vrijeme potrebno za prolazak tim ulicama.

Svakog jutra čekala bih zvuk poštarova motorića i zvuk kočnja ispred kuće.

Što je poštarovo? bicikl, kapa, moped, motorčić, motorić, motorin *razg.*, obilazak, torba, tura, uniforma

SINONIM: poštarev

- Od imenica na -ar koje označuju vršitelja radnje posvojni se pridjev može izvesti sufixsom -ev i sufixsom -ov. Takvi su pridjevi normativno izjednačeni, odnosno i pridjev na -ev i pridjev na -ov pripadaju hrvatskomu standardnom jeziku. U skladu s tim standardnomu jeziku pripada i pridjev *poštarev* i pridjev *poštarov*.

TVORBA: poštar-ov

Pretraživanjem imenica koje završavaju na -ist dobiva se ovaj popis.

aktivist	krist	pijanist
alpinist	klarinetist	saksofonist
anglist	klavirist	šahist
arist	kontrabasist	taksist
arhivist	krist	timpnist
biciklist	ksilofonist	trombonist
čist	lingvist	tubist
daltolist	list	turist
fagotist	mandolinist	vaterpolist
flautist	materijalist	violinist
gitarist	obolist	violist
hàrfist	okulist	violončelist
ideàlist	optimist	zàvist
iluzionist	pesimist	

8. slika: Imenice koje završavaju na *-ist*

Uz svaku od tih imenica koja označuje čovjeka³⁶⁰ navodi se i normativna napomena, npr. napomena uz imenicu *gitarist* prikazana je u 2. primjeru.

2. primjer: Normativna napomena uz imenicu *gitarist*

gitarist **gitarist** im. m. (G gitàrista, DLV gitàristu, I gitàristom; *mn.* NV gitàristi, G gitàristà, DLI gitàristima, A gitàriste)

Gitarist je osoba bez obzira na spol ili muška osoba koja svira gitaru.

Slavni gitarist Carlos Santana dolazi u Zadar i naljeto će održati koncert.

Na Šansonama sam pjevala vlastitu skladbu Dvije sjene, za koju je aranžman napisao šibenski gitarist Nino Nimac.

Koncert će se nastaviti izvedbom najpoznatijega djela ruskoga gitarista i skladatelja Nikite Koshkina.

Kakav je gitarist? dobar, legendaran, mlad, odličan, originalan, poznat, sjajan, slavan, talentiran, velik, vrhunski, vrstan; klasični; američki, hrvatski; gitarist benda Slash, gitarist grupe Queen

Što gitarist može? napisati (aranžman, pjesmu), napustiti (bend, sastav), nastupiti (na koncertu, uz pop-zvijezdu), osnovati (bend, *rock*-sastav), pridružiti se (komu na sceni, sastavu), svirati (gitaru, pjesmu, u bendu)

Što se s gitaristom može? slušati ga, tražiti ga

Koordinacija: gitarist i basist, gitarist i bubnjar, gitarist i pjevač, gitarist i producent, gitarist i skladatelj, gitarist i tekstopisac, gitarist i vokal

U vezi s gitaristom spominje se: koncert, mjesto, nastup, natjecanje, pratnja

³⁶⁰ Na popisu se nalaze i imenice koje ne označuju ljude, a koje isto završavaju na *-ist*, npr. *zavist*, *list* te nemaju parnjak na *-ista* i uz njih se ne navodi napomena.

ŽENSKO: gitaristica 1.

• Hrvatskomu standardnom jeziku pripada imenica *gitarist*, a ne pripada mu imenica *gitarista*. Pogrešno je napisati i reći *vidjeti gitaristu*, *razgovarati o gitaristi*, a pravilno je *vidjeti gitarista*, *razgovarati o gitaristu*.

TVORBA: gitar-ist, **TVORENICE:** bas-gitarist, *blues*-gitarist, gitaristica, gitaristički, gitaristov, *jazz*-gitarist, ritam-gitarist, *rock*-gitarist, sologitarist

Slična se napomena nalazi i kod svih ostalih imenica koje završavaju na *-ist*.

Sličan je postupak i pri usustavljanju normativnih napomene uz imenice koje završavaju na *-ica/-inja*, *-ka/-ica*, *-ona/-onica* itd., pridjeva koji završavaju na *-ičin*, glagola koji završavaju na *-iti/-jeti* itd.

5. Zaključak

Odostražni rječnici veoma su korisni za znanstvena istraživanja, npr. za proučavanje tvorbenih odnosa među riječima, ali se mogu upotrijebiti i za druge svrhe, npr. za pronalaženje rime, pri ispunjavanju križaljka i slično. Oni su također neizostavni alat u leksikografskome radu jer pomažu pri usustavljanju obrada pojedinih natuknica koje su tvorene istim tvorbenim obrascem. Korisnost se odostražnoga rječnika u radu na *Mrežniku* posebno pokazala pri uređivanju i usustavljanju normativnih i uporabnih napomena.

Izvori i literatura

- CodePen: Online Code Editor and Front End Web Developer Community*. 2021. CodePen. <https://codepen.io> (pristupljeno 31. svibnja 2021.).
- Diacritic*. 2019. Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Diacritic> (pristupljeno 17. studenog 2020.).
- Finka, Božidar; Šojat, Antun. 1968. Govor otoka Žirja. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 1/1, 121–220.
- Grčević, Martina. 2008. *Imena hrvatskih naselja*. Maveda i HFDR. Rijeka.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica (ur.) 2012. *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Školska knjiga. Zagreb.
- Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica. 2017. *Muško i žensko u hrvatskome jeziku*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://ihjj.hr/projekt/musko-i-zensko-u-hrvatskome-jeziku/72/> (pristupljeno 17. studenog 2020.).
- Lewis, Kristian; Mihaljević, Josip. 2018. Odostražni rječnik – što je, kako ga izraditi i čemu služi. *Hrvatski jezik: znanstveno-popularni časopis za kulturu hrvatskoga jezika* 5/2. 21–24.
- Matešić, Josip. 1965–1967. *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*. Harrassowitz. Wiesbaden. https://bib.irb.hr/datoteka/388851.Imena_hrv_naselja_2008_crosbi.pdf (pristupljeno 17. studenog 2020.).

-
- Matešić, Josip. 2014. *Das Rückläufige Wörterbuch des Serbokroatischen von Josip Matešić in digitalisierter Version*. Universität Innsbruck. <https://www.uibk.ac.at/slawistik/institut/matesic.html> (pristupljeno 17. studenog 2020.).
- Mihaljević, Josip. 2018. *Odostražni rječnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <https://borna12.gitlab.io/odostraznji/> (pristupljeno 31. svibnja 2021.).
- Mihaljević, Josip. 2019. *Odostražni rječnik ♂/♀ parova*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <https://muskozensko.jezik.hr/odostrazni/> (pristupljeno 31. svibnja 2021.).
- Mihaljević, Josip. 2019. *Odostražni rječnik JENE*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <http://jena.jezik.hr/wp-content/odostrazni-jena/> (pristupljeno 31. svibnja 2021.).
- Mihaljević, Josip. 2019. *Odostražni rječnik Mrežnika*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. <https://borna12.gitlab.io/odostraznji/odostrazni-mreznik/> (pristupljeno 31. svibnja 2021.).
- Mihaljević, Josip. 2023. Programska rješenja. *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. Ur. Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 124–135.
- Mihaljević, Milica; Hudeček, Lana; Jozić, Željko. 2023. *Hrvatsko jezikoslovno nazivlje*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- ZRCola. 2016. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. <https://zrcola.zrc-sazu.si/en/install/> (pristupljeno 17. studenog 2020.).